

NEMZETÜNK KÖLTŐI TEHETSÉGE.

VII.

A *felújulás korában* (1772—1820.) költészetünk a sokáig parlagon hevert föld képét mutatja, szegénység után gazdagságot. Az irodalomtörténet költői iskolák szerint tárgyalja e korszakot, részben evvel kombináljuk mi is eddigi felosztásunkat.

A *líra* minden iskolában képviselve van. A franciások közül ide tartozik *B. Orczy Lőrinc*, inkább az eszme, a gondolat lírikusa, mint az érzelemé. Hirdeti a francia szabadelvűség és felvilágosodás eszméit, ha nem is nagy eredetiséggel, de erős meggyőződéssel. A szegény parasztnépnek ilyen buzgó védőjével csak jóval később, a XIX. században találkozunk újra. Barátja *Barcsay Ábrahám* szintén érezteti a franciák hatását, modern szóval mind a kettejüket antiklerikálisnak mondhatni, de *Barcsay* inkább az érzelmek költője. *Anyos Pált* is ez iskolába sorozzák, bár ennek alig van egyéb alapja, minthogy barátságban volt *Barcsay*ékkal. Gondolkozás módra ugyancsak távol áll *Voltaire* híveitől ő, aki XVI. századi dühhel támad *II. Józsefre*, amért a «hitetlen, hitesező, farkas, hibás vallású» protestánsoknak vallásszabadságot adott. (Kalapos király.) Különben jelentékeny lírai tehetség, amit bizonyosan még jobban kifejtett volna, főképp szerelmi líráját, ha szerzetesi pályája és rövid élete meg nem akadályozza.

A deákos iskola csaknem kizárólag lírai. Mind a három tagja kétségtelen tehetséggel bírt rá, noha *Rájnisi*, akit inkább az elmélet, a verselés tudománya vonzott, nagyon keveset írt. A másik kettő termékenyebb és *Révai* modernebb formában írt szerelmi dalai mai izlésünkhöz is igen közel állnak. Azonban jellemzőbb rájuk a személyekhez intézett alkalmi költészet, ez a nem épen kívánatos műfaj. Mindkét hibáját *Baróti Szabó Dávid* érezteti legjobban, úgy a költőitelen, köznapi tárgyakat, mint a teljesen kritikátlan, szertelen magasztalást és hízelgést. *Virág Benedek*, aki a fenségig fölemelkedett, nagyobb költő a triasz tagjainál, de az ő vállukon emelkedett. Hatott magánál nagyobb költőkre is. (*Berzsenyi*, *Vörösmarty.*)

A népiesek műfaja az epika, de *Horváth Ádám* lírikus is. Egy-pár éneke, egyházi és világi, túlélte őt, de hogy lírája általában népszerű lett volna az ő végtelen hosszú, fárasztó verseivel, az nem hihető. *Gvadányi* nagy népszerűségében is aligha van része lírájának, annak a költői levelezésnek, amelyet az ő külön kis Helikoni Körével (*Molnár Borbála*, *Fábián Julianna*, *Czizi István*, *Donits András*) folytatott. *Gvadányi* nem lírikus természet és könnyen beleesik az alkalmi verselés hibájába: köznapi lesz.

A következőkben az iskolák körvonalai már nem olyan élesek, azért mellőzzük és inkább máskép csoportosítunk. *Földi János* és *Ráday Gedeon* csak alig hogy jelét adták lírai tehetségüknek, érdemet inkább mint ízlésújítók szereztek. Tudvalevő, hogy *Kazinczy* nagyságának is ez egyik főrése, ő azonban mint lírikus is korának jobbjai közé tartozik. Mellettük említhető *Versegly Ferenc*, szintén elméletíró is, csak hogy ő amellet erőtől duzzadó termékeny költői temperamentum; inkább temperamentum, mint eredetiség. *Szemere Pál*ról is elmondhatjuk, hogy kevésbé alkotó erő, még akkor is, ha a *Mondolat* ellen írt kitűnő satírikus verseket mind neki tulajdonítjuk, holott eddig csak annyit sikerült nagyon valószínűvé tenni, hogy e versek nagyobb részét ő írta, a kisebb részt *Kölcsey*. Nem kétes azonban, hogy ő a szerzője ezeken kívül néhány szép szonettnek és egyéb lírai darabnak. Ilyen ma is kellemesen olvasható vers nem hiányzik *Fazekas Mihály*nál sem, a szelíd érzelmek és a természet lantosánál, valamint *Ujfalvi Krisztinánál* se, aki az ekkor verselő nők közt leginkább érdemli meg a költő nevet.

Líránk veszteségei közé tartozik *Szentjóni Szabó László* kora halála, még inkább pedig a *Dayka Gáboré* és a *Bacsányi* elhallgatása. Ki tudja, nem vesztettünk-e bennük két nagy lírikust.

Végre a kor nagy lírikusait egyszerűen megnevezzük, mert nem szorulnak bemutatásra *Csokonai*, *Berzsenyi*, *Kisfaludy Sándor* és *Kölcsey*.

Az epika egy új fajjal gyarapodott. A németből fordított *Kartigám*-mal (1772) bevonult irodalmunkba a regény, hogy folyton erősödve néhány évtized múlva már elsőrangú ékessége legyen. *Bessenyei* első szerény kísérlete e fajban németül jelent meg és eszméit, jobban mondva *Voltaire* eszméit akarja hirdetni. Ugyanez a feladata nagy regényének is (*Tariménes*), mely átlátszó allegóriában *Mária Terézia* uralmát jellemzi. A józan okosság regénye akart ez lenni, mondja *Beöthy*, de ez maga még soha sikerült költői munkát nem alkotott.¹ Ma is kéziratban van.

¹ *Beöthy Zsolt*: A szépprózai elbeszélés.

A kor népszerű regényírója *Dugonics*, akinek *Ételkája* (1788) egyidőben a legnépszerűbb, valósággal báványozott könyv volt. Kétségbe nem vonható, hogy ez a nagy siker jó hatással volt regényirodalmunk fejlődésére, *Dugonics* regényei azonban épen nem bizonyítanak szerzőjük epikus tehetsége mellett. Ma már azt is tudjuk, hogy alig van bennük eredetiség. Népszerűségét az idő teljesen elvitte magával, semmit se hagyott meg belőle; egész érdeme csak irodalomtörténeti, de ez is érdem: a maga korában hasznos ember volt. *Verseghy Ferenc* regényei is eredetiek gyanánt jelentek meg, pedig nem azok, noha két főmunkája (Gróf Kaczajfalvi, Bárány Kálnoki) nem pusztán fordítás, hanem átdolgozás. Szellemre nézve az előbbivel meglehetősen rokon a vele egészen egykorú magyar *Robinson* (1808—9, 2 kötet), *Szekér Joachimtól*. Különösen hangzik, hogy ezt az oly kevésbé ismert munkát kell a korszak egyetlen eredeti regényének tekinteni, a mi azonban, sietek hozzátenni, egyszerűen azt is jelentheti, hogy forrását még eddig nem kutatták ki. De ha többé-kevésbé fordításnak bizonyulna is, kétségtelen, hogy ez érdekes munkának hatása a regény fejlődésére nem veszett el, amint nem veszett el *Verseghy* regényeinek jó hatása sem.

Az epikában találkozunk aztán az ismert fajokkal is. *Horváth Ádám* Hunniása még mindig főképp verses krónika, nem egészen Tinódi modorában, mert *Vergilius* nyomán bizonyos eposzi machinával élénkítve: álomlátás több ízben, jövendölés, Irigység, Félelem, Pártütés, Kevélység, stb. megszemélyesítése. Jellemzés, szerkezet tekintetében krónikás. Másik nagy munkája a *Rudolphias* öszekever száraz valóságot és képtelen kalandokat. Szintén száraz krónikát írt *Gáti István* is (Második József a máramarosi éhségben 1792), cifraság gyanánt ráaggatva a tárggyal semmiképp össze nem olvadó klasszikus mitológiát. Túlteng a mitológia *Baróti Szabó Dávid* hexameteres elbeszélésében is, A komáromi földindulásról (1777), amely témát, mellékesen mondva, *Gvadányi* is feladta pensumképen *Fábián Juliannának*. *Barótinál* legalább az előadás érezteti a költőt.

Találunk még költőietlen fantasztikus történeteket a magyarok őskorából, a fin-ugor rokonság értelmében, amely ekkor kezdett ismertté válni.

*Gróf Gvadányi József*nek sikerült egy olyan alakot megalkotni, a *Peleskei Nótáriusban* (1790), amely nemzete közérzését egy időpontban kifejezte és korát túlélte. A maga korában szinte oly népszerű *Rontó Pál* (1793) kevésbé tudott az időnek ellenállni. *Gvadányitól* az epikai tehetséget nem lehet megtagadni, de kiváló költőt se szabad benne látni.

Kisfaludy Sándorban is van némi epikai tehetség, de ez távolról

sem vetekedhet lírája gazdagságával. Megértjük, hogy első regéit nagy tetszéssel fogadta a közönség, hatott a magyar mult dicsőítése, az elég érdekes cselekvény, a szép lírai részletek stb. Azonban csakhamar rá kellett jönnie, hogy a mult képe hamis, a cselekvény valószínűtlen, a jellemezés sablonos és ismétlődő; angyalian tökéletes lények és ördögi gonosztevők.

Mélyebb jellemzést találunk *Kármán* novelláiban és nagyobb változatosságot *Verseghy* költői elbeszéléseiben, a terjedelmes Rikóti Mátyástól a Szentésiné című anekdotáig. Ez utóbbi mellé állítható *Szentjóni* ma is kedvelt anekdotája, Az együgyű paraszt, mely mint a maga nemében legjelesebb alkotása korának, csekély terjedelme ellenére is megérdemli a főlemlítést. A korszak legértékesebb epikai alkotásai azonban *Fazekas Mihály* Ludas Matyija (1815) és *Csokonai* Dorottyája (1804). Ezek víg eposzaink elején, Petőfi: A helység kalapácsa, Arany: A nagyidai cigányok után foglalnak helyet. A Ludas Matyi kitűnő szerkezetének, nagyon kevés párja van egész költészetünkben.

A dráma tárgyalásában most találkozunk utoljára az iskolai drámával, mely hosszú időn át egyedül látta el színjátékkal, bármilyen szerény mértékben is, a közönséget, nemcsak a tanulóifúságot. Amint a világi színészet megkezdődik (1790), az iskolai színjátszás lassankint elhal a XIX. század elején. Ellenben megindul a világi drámairodalom, bizonyosságul, hogy ennek létezése feltételezi a színészetet. Maga a korszak tudvalevőleg épen *Bessenyei György* drámáival kezdődik, ezekkel a könyvdrámákkal, amelyek drámairói tehetségről nem tanúskodnak, inkább epikus olvasmányok, bizonyos eszmék hirdetésére. Igazi sikere csak a *Philosophus* c. vígjátékának volt, aminek irodalmi hatása is érezhető. Sajnos, ez is nagyon kevésbé eredeti. *Dugonics* regényeit először mások alkalmazták színpadra, aztán ő maga is segítségére sietett az új intézménynek, németből adoptált gyalgó darabokkal. Híres regénye folytatását is megírta színdarabnak (*Etelka* *Karjelben*), de bizonyára ezt is, mint a többieket, németből dolgozta át.

Horváth Ádám is megpróbálkozott egy szomorú és egy víg darabbal, mind a kettőt a Hunyadiak korából merítve, de drámai küzdelmet nem tudott nyújtani. Komoly darabja jórészt eposzát (*Hunnias*) ismétli, vígjátéka olvasmánynak, ha nem is mint igazi dráma, eléggé élvezhető. Nem tudott igazi drámai küzdelmet nyújtani *Szentjóni* Mátyás királya sem, de az igazi magyar király dicsőítése, lelkes hangja és jellemzésre törekvése népszerűséget szereztek neki hosszabb időre. *Csokonai* színdarabjainak is csak az a kétségtelen érdeme, hogy felépitett néhány magyaros típust, amelyeket aztán a későbbi kor kifejtve virágzásra emelt (külföldies mágnás, falusi zsidó, cigány, quietált

katonatiszt stb.), Ugyanez az érdeme, a zamatos magyar nyelv mellett, *Simai Kristóf* vígjátékainak is, amelyekkel Dugonichhoz hasonlóan támogatta az új színészetet. Darabjai nem pusztá fordítások, de átdolgozásuk leginkább csak a személyek és a színhely magyarrá tételében áll.

Kisfaludy Sándor a drámát is kedvvel művelte, de míg az epikában legalább eleinte siker kísérte működését, itt már egyáltalán nem termett neki babér. Igazi drámai küzdelmet nem tudott nyújtani sem történelmi, epikus színdarabjaiban, sem a többiekben, amelyek egyetlen célja a magyar nemesség magasztalása. Színpadi ismeretére jellemző, hogy mint Bayer mondja, Hunyadija előadása vagy 12 óra hosszúig tartana.¹ A korszak végén már a német romantika is bevonul irodalmunkba; *Gombos Imre* Esküvés-e (1817), amely különben nincs érdem nélkül, világosan mutatja a német végzetdráma hatását.

E korszakban tehát igazi nagy költői értéket csak a lírában és epikában találunk. Az előbbi számra nézve sokszorosan nagyobb, de azért ez utóbbit se szabad kicsinyelni, mert Zrinyi óta csak most van rá megint példa. A dráma első tapogatózó kísérletei még nem tudtak valódi értéket létrehozni.

VIII.

A *nemzeties költészet* kora (1820—1867) irodalmunk klasszikus korszaka, mely költészetünk mind a három fajtát tetőpontra juttatja.

A lírában ott találjuk először *Kisfaludy Károlyt*, akinek néhány költeményét ma is éneklük, szavalják, a népdalt és balladát is tovább fejlesztette. Szintén a népdalban jeleskedett *Vitkovics Mihály*, de a költői levélben és epigrammban is. Még magasabbra emelkedett *Czuczor*, egyébként is jeles lírikus, de főként néhány népdala akár a népköltészet, akár legnagyobb költőink mértékével mérve elsőrangú. Ányosnál megszokták említeni, hogy szerzetesi pályája akadályozta költészete teljes kifejtését, ezt elmondhatjuk Czuczorról is, de a veszteség itt valószínűleg nagyobb. Ki tudja, az üldözés folytán, amelyben feljebbvalóitól részesült, hány szép népdala veszett el azáltal, hogy nem írta meg.

Bajza személytelen lírája, mely érzelmeit elképzelt helyzetekre és személyekre ruházta és amely költőinkre is nagy hatással volt, Petőfi felléptével, sokat vesztett, de azért úgy érzelmes dalai, mint hazafias ódái és elegiái igazi költőnek mutatják. *Vachott Sándor* a tiszta érzelmi líra egyik igen rokonszenves képviselője. A forradalom után rázúduló üldözés, majd betegsége és kora halála miatt távolról sem adhatta azt, amire képes lett volna. Veszteséget jelent másik két ifjú

¹ Bayer József: A magy. drámai irodalom története.

lírikusunk halála is: *Kunoss Endrée*, néhány népszerű dal szerzője és *Nagy Imrée*, akinek hattyúdálát nem olvashatjuk meghatottság nélkül. Viszont okunk van befejezettnek tekinteni *Szemere Miklós* pályáját, aki hosszú élete alatt mindig könnyen verselt és mindig pongyolán. Vele ellentétben *B. Eötvös József* csekélyszámú lírai költeményei közt is tartalmilag és alákiilag becses gyöngyöket találunk. Ha *Tompa Mihály* ma nem is egészen az, amit néhány évtized előtt láttak benne, t. i. Arany és Petőfi egyenlő rangú társa a lírában, ma is kiváló lírikusaink közé számít.

Sárosy Gyula Petőfi mellett a forradalmi szellem legerősebb képviselője, nemcsak az Arany trombitában, mely jelentékeny részben lírai, a költő gyűlöletének kiáradása, hanem kisebb költeményekben is. Forradalmi *Erdélyi János* is, egyszersmind a szelíd érzelmek költője. Már Petőfi előtt többször fölemelte szavát az egyenlőtlenesség ellen, a jogtalan nép érdekében, legszebb költeményének is ez a tárgya. (Egy gyermek születésére, 1839). A forradalomban aztán olyan republikánus és királyok ellensége lesz, mintha csak a Petőfi lantját pengetné. (Szabad hangok, 1849), Az ifjú *Greguss Ágost* is nagyon radikális hangon szól bele a forradalomba a királyok és papok ellen intézett verseivel (Edzdalok 1848). Legnagyobb lírikusainkat itt is egyszerűen megnevezzük, hiszen *Vörösmarty*, *Petőfi* és *Arany* neve beszél önmagáért.

A forradalom utáni líra nagy gazdagsága nem engedi meg, hogy képviselőit egyenkint jellemezzük, meg kell elégednünk azzal, hogy a kiválóbbakat névszerint megnevezzük, mellőzve természetesen azokat, akikről már volt szó. Tehát: *Gyulai Pál*, *Lévay József*, *Tóth Kálmán*, *Vajda János*, *Tóth Endre*, *Zalár József*, *Madách Imre*, *Szász Károly*, *Mentovich Ferenc*, *Thaly Kálmán*, *Szelestey László*, *Bozzai Pál*, *Csermelyi Sándor*, *Boruth Elemér*, *Balogh Zoltán* és — *Jókai*. Ez utóbbi óriási terjedelmű egyéb munkássága mellett verset is annyit írt, mint kevesen, leginkább humoros lapjai számára, ezekben aztán egy-egy értékes lírai darab is akad.

Az epikában ismét *Kisfaludy Károly* nevével találkozunk először. Már balladái és egyéb verses elbeszélései is irodalmunk gazdagodását jelentik, még inkább pedig novellái. Ha *Tihamér*-t regénynek vesszük, mint *Toldy Ferenc* teszi, akkor az első történeti regény nevet is megérdemli, míg novellái pedig ma is a legjobbak közé tartoznak. *Fáy András* értékes novelláival előkészíti a társadalmi regényt, amelynek elsejét is ő alkotja meg (A Bélteky-ház) és folytatja később is, amikor már nem egyedül áll. *Gual József* szintén az első regényírók közé tartozik, novelláival pedig hatott Petőfire is. *Kovács Pál*, *Kisfaludy Károlynak* méltó tanítványa, novelláiban ép olyan vonzóan tudja raj-

zolni a vidéki középosztály életét, míg ellenben *Csató Pál* elbeszélései inkább Kármán irányát folytatják a lélektani analízisben.

Vajda Péter, aki sokfélével foglalkozott, elsősorban elbeszélő, egy terjedelmesebb regénynek is szerzője. De nem az elbeszélés nála a fő, hanem eszméi hirdetése s hogy ezt szabadabban tehesse, leginkább a távoli kelet mezébe öltözteti novelláit. *Kuthy Lajos* a borzalmak írója a francia romantika némely irányának hatása alatt. Mindamellett nagy regénye (Hazai rejtelmek 1846) nemcsak érdekes, de jellemzése sincs minden érték nélkül. Novellái alig olvashatók. A kibékítő befejezést, bármilyen legyen is a tárgy, szinte szándékosan kerüli, szomorúra fordítva elrontja. Ugyanebben szenvednek *Obernyik* novellái is.

Jósika Miklós ma már nem tartozik legnagyobb regényíróink közé, de még mindig olvasható. A legnagyobbak: *Eötvös*, *Kemény Zsigmond*, *Jókai* sokkal ismertebbek, semhogy tárgyalni kellene őket.

Novellaíróinkat megközelítőleg se sorolhatjuk el, annyian vannak. Nemcsak összes regényíróink írtak novellákat, hanem még nagyon sokan, egészen ismeretlenek és nagyon is ismertek: *Bajza*, *Kölcsey*, *Vörösmarty*, *Petőfi*, *Arany* stb. (Kölcsey novellái is e korszakba esnek).

Áttérünk most a verses epikára. *Székely Sándorral* az eposznak új korszaka indul meg. Eposzunkra évszázadok óta súlyos bilincs gyanánt nehezedett, hogy tárgyát a jelenből vette. Ezzel szakított Székely, mikor az ősi múltba nyúlt vissza és szakított a klasszikus mitológiával is. Ezekben *Vörösmarty* Székely hatása alatt állott és költészetünk nem vallotta kárát. Sajnos ez újítások magukban nem elegendők kitűnő munkák alkotására, Vörösmartyban pedig, egyebet mellőzve, hiányzott az epikai kompozíció. Csak később, két kisebb eposza éreztet ebben haladást (Széplak, Rom) és mindenek felett legkitűnőbb eposza, a *Két szomszédvár*, az egyetlen remekmű, amelyet a romantikus eposz létrehozott.

Horvát Endre Árpádja ha valamivel kevesebb harcot tartalmaz, tehát áttekinthetőbb is, mint a vele rokontárgyú *Zalán futása*, viszont Vörösmarty lírai szépségei hiányoznak benne. Ezt mondhatni *Czuczor* két első eposzáról is, de a *Botond* úgy szerkezetével, mint vonzóbb tárgyával, melyben a szerelemnek is jelentékeny szerep jut, a romantikus eposz jobb alkotásai közé tartozik. *Debreczeni Márton* *Kióvi* *Csatája* ismét a gyöngébbek sorában foglal helyet.

Garay János a könnyen hevülő, túlságosan termékeny költők közé tartozik, akik nagyot alkotni nem bírnak szaporaságuk miatt, mint ahogy az állatvilágban is csak a kis állatok szaporák, a nagyok nem. A költészet minden ágában csak úgy áradt belőle a vers, amiből ma már csak egy-két kisebb elbeszélése él (Az obsitos, Kont stb.).

Ebben a kisebb epikában *Vörösmartynál* igazi remekeket találunk és *Czuczornál* sem hiányoznak a sikerültebb darabok. *Tompa* körülbelül egyenlő arányban epikus és lírikus, de lírája határozottan értékesebb. Epikájában kevesebb kitünő alkotást találunk, de találunk.

Legnagyobb lírikusunk, *Petőfi*, az epikát is kedvvel művelte és alkotott is benne remekeket. (János vitéz, Helység kalapácsa, Tündéralom). Viszont *Arany*, legnagyobb epikusunk, alig kisebb a lírában is.

Forradalom utáni epikánk, versben és prózában, olyan gazdag, hogy itt is meg kell elégednünk, mint a líránál tettük, a jelesebbek fölemlítésével. Mellőzve azokat, akik már említve voltak ismertebb, jobb regény- és novellaíróink: *Pálffy Albert*, *Degré*, *Beöthy László*, *Gyulai Pál*, *P. Szathmáry Károly*, *Vadnai*, *Vértesi*, *Bérczy Károly*, *Abonyi Lajos*, *Balázs Sándor*. A verses epikában: *Gyulai*, *Vajda János*, *Szász Károly*, *Tóth Kálmán*, *Tóth Endre*, *Thaly Kálmán*, *Balogh Zoltán*.

A *drámára* a színészet óriási föllendítő hatással volt, legalább számbelileg. Arra gondolni se lehet, hogy csak megközelítőleg is teljes felsorolást nyujtsunk, meg kell elégednünk, a kiválóbbak fölemlítésével.

Kisfaludy Károly nem hiába volt irodalmi vezér, a költészet mind a három fajában jeleskedett. Vígjátékain megérzik a kor bálványa, *Kotzebue* hatása, néha darabja tárgyát is ő tőle vette, de örök érdeme marad, hogy ő a magyar vígjáték megalapítója. Komoly drámái is a kor jobbjai közé tartoznak. Ha *Katona József*nek lett volna része olyan sikerben, mint *Kisfaludynak*, ma nemcsak *Bánk bánt*, legkitünőbb tragédiánkat és az ezt előkészítő kísérleteit ismernénk, hanem a *Bánk bánt* után írt drámáit is. Veszteséget jelent *Bolyai Farkas* elhallgatása is, mert a kitünő matematikus a drámára is határozott tehetséggel bírt, érzékkel a jellemzés és a tragikum iránt. *Kisfaludy Károly* két komoly drámája tárgyát tőle vette. Fejlettebb irodalmi életben és mindenek felett virágzó színészet mellett bizonyosan nem vesztette volna el olyan hamar a kedvét. *Ungvárnémeti Tóth László* kora halála is veszteséget jelent, mert egész fiatalon írt drámája (*Narcis*) határozott tehetségre mutat. *Gróf Teleki László* is csak egy darabot hagyott ránk (*Kegyenc*), de tragédiája helyét a *Bánk bántól* nem messze, drámairódmunk elején kell kijelölni.

Amint *Kisfaludy Kotzebue* hatását érezteti, *Gaal József* Peleskei Nótáriusában is német hatás a *tündéries elem*, egyidőben ép oly népszerű a német irodalomban, mint a maga korában *Kotzebue*. *Gaal József*nek legismertebb darabján kívül is volt színpadi sikere. A tündéries darabok kedveltségét mutatja, hogy egy másik népszerű költői

elbeszélésünk, Ludas Matyi is ilyen cifrasággal díszítve került színpadra, de *Balog István* gyöngébb átdolgozónak bizonyult Gaal Józsefnél.

Vörösmartyn úgy a német, mint a francia romantizmus hatása megérzik, ez utóbbi erősebben. Ha az epikus kisebb benne a lírikusnál, a dramatikusról se mondhatunk jobbat. Drámái tele vannak költői szépségekkel, csakhogy ezek nem mindig drámaiak. Így Csongor és Tünde legbájosabb alkotása drámairodalmunknak, de mint dráma nagy fogyatkozásokkal bír. Epikájában találtunk egy tökéletes alkotást (Két szomszédvár), drámájában ez hiányzik.

Megérdemli még a főlemlítést a romantikus dráma két tehetségesebb képviselője, *Czakó Zsigmond* és *Hugó Károly*.

A politikai vígjáték a kornak megfelelően leginkább a vármegyei kortes világgal foglalkozik. Ez a tárgy három jelesebb képviselőjének: *Nagy Ignác*: Tisztújítás (1843), *Eötvös*: Éljen az egyenlőség (1844), *Kovács Pál*: Nemesek hadnagya (1844). Színpadon a Tisztújításnak volt legnagyobb sikere, de az Eötvös darabja is tetszett, sőt Kovács Pálnak is, aki e tekintetben nem volt elkényeztetve, jutott némi siker. Eszme és költőiség tekintetében az Eötvös darabja áll első helyen; ennek költője elvéhez híven itt is korának eszmevilágába nyúl, kigúnyolja azt az egyenlőséget, amelyet mindenki csak felfelé hirtet, lefelé gyakorolni nem akar. Bosszú c. tragédiája a romantizmus értékesebb alkotásai közé tartozik, de színpadra nem került.

Fáy András Eötvöshöz hasonlóan szintén a hasznos költészet híve, de színműveiben nem hódol neki annyira, mint elbeszélő munkáiban. Van értékes alkotása a komoly drámában is, (A két Báthory), de nagyobb kedvvel és sikerrel művelte a vígjátékot. (Régi pénzek, A közös ház, Külföldiek). Szintén egy vígjátékkal (Fiatalközvetők) aratott sikert *Csató Pál* a novellaíró is.

A korszak legtermékenyebb drámaírója *Szigligeti*. Irodalmunk legkiválóbb drámáit nem neki köszönjük, de alkotott értékeset is minden fajban: tragédia, vígjáték, népszínmű. Ez utóbbiban magának a fajnak is ő a megalkotója. *Obernyik Károly* mint a társadalmi dráma képviselője érdemel figyelmet. Emlékezzünk meg *Petőfiről* is, épen mert Petőfi. Ha ránkmaradt drámájából és töredékéből ítélünk, az ítélet nem kedvező, de egy egészen fiatalember első kísérleteiből a jövőre biztosan következtetni nem lehet.

A forradalom utáni korszaknak is voltak népszerű és tehetséges drámaírói (*Tóth Kálmán*, *Jókai*, *Dobsa*, *Kövér Lajos*, *Szigeti József*), de igazi kimagasló alak csak egy van: *Madách Imre*. Az ember tragédiája a Bánk bán mellett drámairodalmunk legfőbb büszkesége.

Állítsuk most össze a korszak mérlegét. Legnagyobb lírikusaink e korszakra esnek, de ugyanez áll az epikáról is; legkiválóbb eposzaink

és egyéb költői elbeszéléseink épen úgy itt találhatók, mint legkitűnőbb regényeink és novelláink. És a két műfaj körülbelül egyensúlyt tart, a korszak alig nevezhető inkább lírikusnak, mint epikusnak. A dráma még nem vetekeget társaival, de már kiválót is alkotott.

*

És ide pontot tesztek, mert az irodalom ugyan folyik tovább, de az irodalomtörténetnek körülbelül vége van és én csak úgy mellékesen nem végezhetem el, amit sokak munkája hosszú évek alatt fog létrehozni.

Most pedig tegyük meg az egész magyar költészettel, amit minden egyes korszakkal megtettünk. Irodalmunk hét korszaka közül a két elsőt mellőzzük; az első nagyon homályos, a második nagyon szegény, igazi nemzeti költészetünk csak a protestáns korról kezdődik. A líra ez öt korszak mindegyikében alkotott értékeset, az epika csak háromban (¹Zrinyi — ²Csokonai, Fazekas — ³Arany, Petőfi, Vörösmarty, Eötvös, Kemény stb.) és csak az utolsó korszakban egyensúlyozva egymást a két faj. A dráma csak a két utolsó korszakban számít, meg lehetünk elégedve, hogy a XIX. században már nagyot is tudott alkotni.

Azt kell tehát mondanunk, hogy *nemzetünk elsősorban lírikus, azután epikus és utolsó sorban drámai tehetségű.*

IX.

Vessünk egy pillantást a népköltészetre is. Amit ebből eddig összegyűjtöttek, már olyan jelentékeny anyag, hogy elegendő az indukcióra. Népköltési gyűjteményeinknek igen tekintélyes részét teszi a népdal, tiszta líra. Számbelileg nem kisebb ennél a népmese, tiszta epika. De van egy nagy különbség: amaz eredeti magyar költészet, emez internacionális. Amit Heves megyében vagy a székely földön mesélnek, azt ismerik Franciaországban meg Kis-Ázsiában, Norvégiában meg Bulgáriában stb. Magyar jellem legföljebb az előadás módjában található (pl. hol volt, hol nem volt). Mondáink jóval kisebb számmal vannak (pl. Krisztus mondák), ezekben talán több az eredetiség. Van aztán vegyes faj, líra és epika vegyülete: népballada és románc elég szép számmal. Ezekben az idegen tárgy már ritkább.

Mi képviseli a drámát népköltészetünkben? Gyerekek házról-házra járva, átöltözve előadnak bizonyos ünnepi játékokat s az elmondott verseket valamennyire el is játsszák (pl. alvást színelve lefekszenek). Karácsonyra két ilyen játék is jut; egyik a *regős ének*, még pogánykori maradvány, másik a *bethlehemes játék*. Van aztán vízkereszti,

Balázs-napi, pünkösdi stb. játék. Népies drámánk tehát teljesen primitív fokon maradt.

Ilyen módon népköltészetünkben a sorrend ugyanaz: líra, epika, dráma. Sőt itt még határozottabban nyilvánul az, hogy *a magyar nép leginkább az érzelem költője.*

Ezt a lírai jellegét már mások is kiemelték. *Gyulai* szerint a magyar népköltészet századok óta csak a lírában nyilatkozik s csak dalai vannak, nem egyszersmind eposztörredékei, mondái.¹ *Vikár Béla*, aki sokat foglalkozott népköltéssel, szintén úgy találja, hogy népköltése nem az epikai fajban válik ki első helyen, hanem az érzelmi költésze mezején. A magyar nép igen nagy lírai költő, ha nem nagyobb, de legalább is akkora, mint bármely más nép a föld hátán.²

Vajjon nem mondhatná-e valaki, hogy minden nemzet költészete túlnyomólag lírai, amint maga a költészet fogalma is elsősorban lírát jelent? Tehát az eredmény, amelyre jutottunk, nem eredmény. Nem így áll a dolog. Ime a francia irodalomtörténet eléggé megszorítja a *poésie* körét, kizárván belőle a regényen és novellán kívül még a drámát is, ezt a jórészt verses műfajt és mégis kiváló ismerői mást hirdetnek róla. A francia nem lírikus — mondja *Lanson*. Irodalomtörténetének tíz évszázada alatt három vagy négy ízben kísérelte meg lírai költészetet alkotni, de ez csak napjainkban sikerült igazán.³

Tehát nem minden költészet vizsgálata vezet ugyanarra az eredményre.

Befejezésül egy szót a rokon népekről. Gondoltam, hogy az ő költészetükből is lehet valamit tanulni tárgyukra nézve, de meg kellett győződnöm, hogy ez tévedés. Oly régen elváltunk tőlük, hogy egész költészetünk, legeslegrégibb nyomaiban is, a rokon népektől nagyon messze és tőlük teljesen függetlenül, egészen más hatások alatt keletkezett és fejlődött. Irodalmunk jellegét csak önmagából lehet megállapítani; hogy nekem ez sikerült-e, nem én ítélem meg, de azzal a hittel teszem le a tollat, hogy nem volt felesleges megpróbálni.

SZIGETVÁRI IVÁN.

¹ Gyulai: Petőfi és lírai költészetünk.

² A magyar népköltészet remekei. (Remekírók képes könyvtára.)

³ Lanson: *Historie de la littérature française*. 1898.